

Φίλιππος Βλάχος: ἕνας ἀναγεννησιακὸς μάστορας τυπογράφος τοῦ 20οῦ αἰώνα

Βασίλης Η. Τριζώνης

Ἀγίου Δημητρίου 38

162 31 Βύρωνας

Ἀττική

E-mail: utrizonis@yahoo.com

Abstract

Philippos Vlachos (Φίλιππος Βλάχος: Corfu, Greece 1937 – Athens, Greece, 1989) was one of the most prominent Greek publishers and typographers in the late 20th century. An actor by training and an ardent poetry lover, he started his career in typography in 1967. In 1969, he founded the publication house and print shop *Keimena* (“Texts”). Together with some master typographers, book editors and writers, Vlachos revived the traditional art of “hot metal” typesetting and printing (manual, Linotype and Monotype) in Greece in the early ’70s, at a time when the Offset technology was taking over in every little print shop. His perfectionism in the typesetting and printing of affordable books set the example for many new Greek publishers. In 2002, a new book was published on Vlachos and *Keimena* [1]; a related exhibition also took place in Athens, Greece, between Oct. 16 and Nov. 15, 2002. On the occasion of those two events, the present article explores the life and times of Philippos Vlachos the Typographer, and the renaissance he brought in the aesthetics of Greek book design.

Εἰσαγωγή

Ἐὰν κάποιος μετρήσει τὴν δημοτικότητα ἐκδοτῶν καὶ τυπογράφων μὲ βάση τὴν ὑστεροφημία τους, τότε ἴσως ὁ πιὸ διάσημος Ἕλληνας ἐκδότης καὶ τυπογράφος τοῦ ὕστερου 20οῦ αἰ. νὰ εἶναι ὁ Φίλιππος Βλάχος, ὁ «Μαέστρος» ἢ «Φιλιππόβλαχος», ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσαν οἱ φίλοι του καὶ οἱ γνωστοί του, τῶν ἐκδόσεων «Κείμενα». Ὁ Φίλιππος Βλάχος πέθανε ξαφνικὰ τὸ 1989 καὶ ἔκτοτε ὁ ἐκδοτικός του οἶκος

έπαψε να λειτουργεί. Ο θρύλος όμως του Βλάχου και των «Κειμένων» εξακολουθεί να υφίσταται και να συγκινεί παλιούς συνεργάτες του, εκδότες, τυπογράφους και σύγχρονους βιβλιόφιλους.

Στα μέσα του 2002, οι εκδόσεις Καστανιώτη κυκλοφόρησαν ένα νέο βιβλίο που είναι αφιερωμένο στον Φίλιππο Βλάχο και τις εκδόσεις «Κείμενα» [1]. Το βιβλίο υπογράφουν η συγγραφέας Κλαίρη Μιτσοτάκη και η επιμελήτρια βιβλίων Γεωργία Παπαγεωργίου. Το φωτογραφικό υλικό του βιβλίου προέρχεται από το αρχείο του Άγγελου Μίχα. Την όλη έκδοση φρόντισε η δεύτερη συγγραφέας, η οποία υπήρξε συνεργάτις και σύντροφος του Βλάχου.

Το φθινόπωρο του 2002, και συγκεκριμένα από τις 16 Οκτωβρίου έως τις 15 Νοεμβρίου 2002, το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ) διοργάνωσε μία έκθεση για τον Φίλιππο Βλάχο και τα «Κείμενα» στο νεοκλασικό κτίριο του Ίδρυματος στην Πλάκα. Με την φροντίδα του τυπογράφου Νίκου Κοπάτου, που υπήρξε στενός συνεργάτης του Βλάχου, στην έκθεση του ΜΙΕΤ παρουσιάστηκε όλη σχεδόν η έκδοτική περιπέτεια των «Κειμένων»: 150 περίπου τίτλοι, εξώφυλλα βιβλίων αλλά και των δύο περιοδικών (*Συντεχνία*, *Horos*) που εξέδωσε ο Φίλιππος Βλάχος, τυπογραφικές μηχανές, κλισέ και δοκίμια από χαρακτηριστικά του Μάρκου Ζαβιτζιάνου (που κόσμησαν τα διηγήματα του Θεοτόκη), καθώς και φωτογραφικές διαφάνειες από την ζωή του Βλάχου και των «Κειμένων» του.

Με άφορη αὐτὰ τὰ δύο γεγονότα — τὸ βιβλίο γιὰ τὰ «Κείμενα» καὶ τὴν σχετική έκθεση τοῦ ΜΙΕΤ — ὁ συγγραφέας ἐτοῦτου τοῦ ἄρθρου ἐπιχειρεῖ παρακάτω μία σύντομη περιγραφή τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Φίλιππου Βλάχου. Ἡ περιγραφή ἀποτελεῖ οὐσιαστικά μία συρραφή δημοσιευμένων ἀναμνήσεων γνωστῶν καὶ φίλων τοῦ Φίλιππου Βλάχου. Ὁ συγγραφέας δὲν ἔτυχε νὰ γνωρίσει προσωπικά τὸν Φίλιππο Βλάχο, γι' αὐτὸ ἐνδέχεται ὀρισμένες λεπτομέρειες νὰ μὴν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβείς. Ἐπίσης, στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γίνεται καὶ μία μικρὴ περιγραφή τῆς αἰσθητικῆς τῶν «Κειμένων» καὶ στὸ πῶς αὐτὴ ἡ αἰσθητικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει σὲ ἀρκετοὺς μικροὺς ἐκδοτικοὺς οἴκους ποὺ ἀνέλαβαν τὴν συνέχιση τοῦ ἔργου τοῦ Φίλιππου Βλάχου.

Ένας ἀνήσυχος Κερκυραῖος

Ὁ Φίλιππος Βλάχος γεννήθηκε στὴν Περίθεια τῆς Κέρκυρας τὸ 1937. Μὲ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ τότε ἐξατάξιο γυμνάσιο, ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ σπούδασε ἠθοποιὸς στὴν Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Θεάτρου Τέχνης καὶ γιὰ μία μικρὴ περίοδο δοκίμασε τὶς ἱκανότητές του στὴν θεατρικὴ σκηνή τοῦ Θιάσου τῆς Κατερίνας [2].

Λάτρης τῆς ποίησης, τῆς λογοτεχνίας καὶ τοῦ βιβλίου γενικότερα, ὁ Βλάχος ἐγκατέλειψε γρήγορα τὸ θέατρο γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖ ἀπὸ τὸ 1967 περίπου ψυχῇ τε

Ό Φίλιππος
Βλάχος ἐν ᾧρᾳ
ἐργασίας τὸ
1974. (Φωτό:
Ἄγγελος
Μίχας [1])

καὶ σώματι στὴν τέχνη τῆς τυπογραφίας. Σύμφωνα μὲ μία μαρτυρία [3], ὁ Βλάχος ξεκίνησε ὡς τυπογράφος ἐκδίδοντας στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐπτάχρονης δικατορίας τὸ μονόπρακτο τοῦ Μπέρτολτ Μπρέχτ *Στρατηγοὶ πάνω ἀπ' τὸ Μπιλμπάο* (γνωστὸ καὶ μὲ τὸν τίτλο *Τὰ ντουφέκια τῆς κυρα-Καράρ*) σὲ 200 ἀντίτυπα ἀπὸ τὸ παράνομο τυπογραφεῖο τῆς ὀργάνωσης «Πατριωτικὸ Μέτωπο».

Τὸ 1969, λίγο μετὰ τὴν ἄρση τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας ποὺ εἶχε ἐπιβάλει ἡ χούντα, ὁ Βλάχος ἱδρύσε τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Κείμενα» κυκλοφορώντας ὡς πρῶτο βιβλίο τὴν *Τιμὴ καὶ τὸ χρῆμα* τοῦ μέχρι τότε ξεχασμένου κερκυραίου πεζογράφου Κωνσταντίνου Θεοτόκη. Τὸ δεύτερο βιβλίο ποὺ κυκλοφόρησε ἀπὸ τὰ «Κείμενα» ἦταν τὰ *Ποιήματα* τοῦ Μπρέχτ σὲ μετάφραση τοῦ Πέτρου Μάρκαρη (Φεβρουάριος 1970), τὰ ὁποῖα μέσα σὲ μία ἐβδομάδα πωλήθηκαν σὲ 3.000 ἀντίτυπα, ἀριθμὸ ἐκπληκτικὸ γιὰ μία ποιητικὴ συλλογὴ [3].

Τὰ βιβλία ποὺ κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Κείμενα» ἀπὸ τὸ 1969 ἕως τὸ 1974 ἐξυπηρέτησαν κυρίως πολιτικὲς ἀνάγκες [4]. Ἄλλωστε, ὁ Φίλιππος Βλάχος, ὡς ἀριστερὸς ποὺ εἶχε φυλακιστεῖ γιὰ τὶς ιδέες του στὰ χρόνια τῆς χούντας, πί-

στευε πολύ στην βελτίωση της κοινωνίας μέσα από την μόρφωση. Ἀνάμεσα στὰ βιβλία τῆς πρώτης περιόδου ἀναφέρονται [4] ποιητικές συλλογές τοῦ Μιχάλη Κατσαροῦ (*Κατὰ Σαβδουκαίων, Ὀροπέδιο*), ποιήματα τοῦ Κώστα Χ. Μύρη (ψευδώνυμο τοῦ Κώστα Γεωργουσόπουλου), *Ἡ θεωρία τῶν παηγίων* τοῦ Κώστα Φιλήνη, οἱ *Καῖμοι στὸ Γριπονήσι* τοῦ Γιάννη Σκαρίμπα, *Ἡ φαϊὰ πανούκλα* τοῦ Ντανιέλ Γκερέν, κ.ἄ. Τὸ 1971, ἐνῶ ἡ χούντα γιόρταζε μὲ φανφάρες τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τὴν «Παλιγγενεσία τοῦ Ἑθνους», τὰ «Κείμενα» τόλμησαν νὰ κυκλοφορήσουν τὸ μᾶλλον ἀνατρεπτικὸ βιβλίο τοῦ Γιάννη Σκαρίμπα *Τὸ '21 καὶ ἡ ἀλήθεια* [5].

Μὲ τὴν ἑναρξὴ λειτουργίας τῶν «Κειμένων», ὁ Φίλιππος Βλάχος ἀποφάσισε νὰ φτιάχνει μόνος του τὰ βιβλία ποὺ ἐξέδιδε. Ἔτσι, ἐγκατέστησε ἓνα μικρὸ τυπογραφεῖο (μᾶλλον στοιχειοθετήριο) σὲ ἓνα πατάρι στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας. Τὸ τυπογραφεῖο αὐτό, ὅπου σύχναζαν πλῆθος διανοομένων καὶ φίλων τοῦ Βλάχου, ἔμελλε νὰ γίνεи εὐρύτερα γνωστὸ ὡς «τὸ πατάρι τῶν 'Κειμένων' ἐπὶ τῆς Μαυρομυχάλῃ 8» [6]. Μὲ τὴν συνεργασία τῆς Γεωργίας Παπαγεωργίου, ὁ Βλάχος ἄρχισε νὰ ἐκδίδει τὰ ἔργα ποιητῶν τῆς δεκαετίας τοῦ '50 σὲ μικρὰ βιβλιαράκια τῶν εἴκοσι δραχμῶν. Οἱ ποιητὲς αὐτοὶ δὲν εἶχαν βρεῖ μέχρι τότε θέσῃ σὲ ἄλλους ἐκδοτικούς οἴκους γιὰ νὰ κυκλοφορήσουν τὰ ἔργα τους. Ἀπὸ τὰ «Κείμενα» λοιπὸν κυκλοφόρησαν τὰ ποιήματα τοῦ Ἑκτορα Κακναβάτου, τοῦ Μίλτου Σαχτούρη καὶ τοῦ Ἄρη Ἀλεξάνδρου. Ἀργότερα ἀπὸ τὰ «Κείμενα» κυκλοφόρησαν καὶ τὰ ποιήματα μεταγενέστερων ποιητῶν ὅπως τοῦ Γιάννη Δάλλα, τοῦ Μιχάλη Γκανᾶ, τοῦ Γιώργου Κακουλίδη, τῆς Δήμητρας Χριστοδούλου, τῆς Κικῆς Δημουλᾶ, κ.ἄ.

Μὲ τὴν μεταπολίτευση κλείνει ἡ πρώτη περίοδος «ἡ πολιτικὴ» τῶν «Κειμένων» καὶ ξεκινάει ἡ δευτέρη περίοδος ἡ πλέον καλλιτεχνική [4]. Βεβαίως, πάντα μὲ τὴν βοήθεια τῆς Γεωργίας Παπαγεωργίου, ὁ Βλάχος συνέχισε καὶ μετὰ τὸ 1974 νὰ ἐκδίδει ξεχασμένους ἀριστεροὺς συγγραφεῖς σὰν τὸν Κωνσταντῖνο Θεοτόκη (ἀνέδειξε σχεδὸν ὅλο τὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ συγγραφέα ξεθάβοντας ἀκόμα καὶ παλιὰ χειρόγραφα), τὸν Κώστα Δενδρινὸ καὶ τὸν Κώστα Παρορίτη. Ὅμως, μετὰ τὸ 1974, ὁ Φίλιππος Βλάχος, ἄρχισε νὰ ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ κορυφαίου ἑλλήνου πεζογράφου Δημήτρη Χατζῆ, ξεκινώντας μὲ *Τὸ διπλὸ βιβλίο* (1977). Κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ '80, ὁ Βλάχος ἄρχισε τὴν ἐκδοσὴ τῶν μεταφράσεων καὶ τῶν δοκιμῶν τοῦ Παναγῆ Λεκατσᾶ καὶ τῶν πεζῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδα Χ. Γονατᾶ καὶ τοῦ Ἡλία Χ. Παπαδημητρακόπουλου. Μὲ τὴν βοήθεια δύο παλιῶν ἔμπειρων τυπογράφων, τοῦ Μιχάλη Μπορμπουδάκη καὶ τοῦ Νίκου Κοπάτου, ὁ Βλάχος συνέχισε ἐπίσης νὰ ἐκδίδει τίς ποιητικὲς συλλογὲς σύγχρονων ἐλλήνων ποιητῶν σὲ «τετράδια» στοιχειοθετημένα μὲ τὸ χέρι.

Ἀπὸ ὅ,τι ἀφηγοῦνται παλιοὶ συνεργάτες του [6], ὁ Βλάχος ἦταν θαυμασὸς τεχνίτης, ἦταν «μαέστρος», ἀλλὰ δὲν ἦταν καθόλου ἐμπορικός. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ «Κείμενα» πέρασαν σιγὰ-σιγὰ στὸ περιθώριο. Κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ '80, ἀρκετοὶ συγγραφεῖς μετακινήθηκαν σὲ πιὸ ἐμπορικούς ἐκδοτικούς οἴκους ἀναζητώντας ἐπαγγελματικὲς συνθήκες συνεργασίας. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὁ Βλάχος νὰ μείνει

με ελάχιστους πιστούς συγγραφείς και γύρω στο 1988 να πάψει ουσιαστικά η λειτουργία των «Κειμένων».

Πέρα από την τυπογραφία, ένα άλλο πάθος του Φίλιππου Βλάχου υπήρξε η ίδια ή ποίηση. Για πολλά χρόνια, παρουσίαζε εκπομπές για την ποίηση στο Γ' Πρόγραμμα της ΕΡΤ. Έτσι μιὰ Πέμπτη μεσημέρι, στις 9 Μαρτίου 1989, ο Φίλιππος Βλάχος πέθανε ξαφνικά από καρδιακή συγκοπή, ενώ χόρευε κατά την διάρκεια ενός αυτόσχέδιου αποκριάτικου γλεντιού σε ένα ραδιοφωνικό στούντιο της ΕΡΤ. Τò 1989 κυκλοφόρησε και τò τελευταίο βιβλίο των «Κειμένων», *Ὁ γενικός ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Ἡλίου Χ. Παπαδημητράκου*. Ἐκτοτε τὰ «Κείμενα» ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν.

Ἡ ἀναγεννησιακὴ αἰσθητικὴ τῶν «Κειμένων»

Ὁ παλαίμαχος τυπογράφος Μιχάλης Μπορμπουδάκης [7] ἰσχυρίζεται ὅτι ὅλα τὰ βιβλία ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Φίλιππος Βλάχος καὶ ποὺ κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὰ «Κείμενα» «ἦταν ἄψογα». Τὸ ἔαν τὰ βιβλία τοῦ Βλάχου εἶναι αἰσθητικῶς ἄψογα μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει θέμα συζήτησης. Ὡστόσο, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὸν Φίλιππο Βλάχο ἀπὸ κοντὰ λένε πὼς ὁ Φίλιππος Βλάχος ἦταν τελειομανὴς καὶ ἔδειχνε πρωτοφανὲς πάθος γιὰ τὰ χειροποίητα βιβλία.

Σύμφωνα μὲ τὸν Νίκο Χουρδάκη [4], κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας τῶν «Κειμένων» (1969–74), τὰ βιβλία ποὺ τύπωσε ὁ Βλάχος δὲν παρουσιάζουν κάποια ἐξαιρετικὴ αἰσθητικὴ. Τὰ βιβλία τῆς πρώτης περιόδου ἔβγαιναν μὲ λευκά ἐξώφυλλα, ποὺ ἐπιμελοῦνταν ὁ ζωγράφος Γιάννης Βαλαβανίδης, μὲ λίγα κοσμήματα καὶ σὲ φτηνὸ χαρτί γιὰ νὰ εἶναι προσιτὰ στὸν πολὺ κόσμο.

Κατὰ τὴν δευτέρη περίοδο, ὁ Βλάχος ἄρχισε νὰ ἀποζητᾷ τὴν αἰσθητικὴ τελειότητα στὰ βιβλία του ἔχοντας ὡς πρότυπο τὰ βιβλία ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῶν Ἀδελφῶν Ταρουσόπουλου. (Τὸ τυπογραφεῖο τῶν Ἀδελφῶν Ταρουσόπουλου εἶχε κλείσει ἤδη ἀπὸ τὸ 1968 καὶ ὁ Βλάχος σκόπευε νὰ τὸ διαρρήξει μαζὶ μὲ τὸν Αἰμίλιο Καλιαχιάτσο γιὰ νὰ πάρουν τὰ σπάνια τυπογραφικὰ στοιχεῖα καὶ κοσμήματα τοῦ τυπογραφείου, τὰ ὁποῖα τελικὰ κατέληξαν — δυστυχῶς — στὰ παλιοσίδερα [8].) Ἡ ἔλλειψη τυπογραφικῆς παιδείας τοῦ βγῆκε σὲ καλὸ, γιατί ἔτσι δὲν παγιδεύτηκε σὲ δογματικούς τυπογραφικούς κανόνες ποὺ περιορίζουν τὴν αἰσθητικὴ ἀναζήτησή [4].

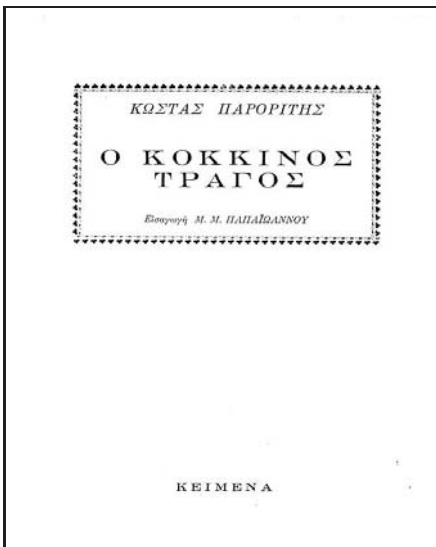
Ἡ δεύτερη περίοδος λειτουργίας τῶν «Κειμένων» συμπίπτει μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς παλιᾶς τυπογραφικῆς τέχνης. Τὸ offset καὶ ἀργότερα ἡ ἐπιτραπέζια ἠλεκτρονικὴ στοιχειοθεσία εἰσβάλλουν καὶ σαρώνουν τὰ παλιὰ τυπογραφεῖα. Οἱ στοιχειοθέτες ἐξαφανίζονται καὶ τὴν θέση τους καταλαμβάνουν δακτυλογράφοι ποὺ δὲν γνωρίζουν ποῖα εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ τυπογραφικὸ τετράγωνο καὶ στὴν τυπογραφικὴ στιγμὴ.

ΟΙ ΑΓΕΛΑΔΕΣ
 ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗ ΜΟΝΟΥΤΥΠΙΑ ΤΩΝ
 ΑΛΦΑ ΠΑΛΗΒΟΓΙΑΝΝΗ & ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ
 ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΑΚΙ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΕΙ
 ΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε. ΑΒΔΕΛΑ - ΤΥΠΩΘΗ
 ΚΑΝ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΠΑΝ. ΔΑΡΙΑΝΟ
 ΠΟΥΛΟΥ & ΓΕΡ. ΚΟΥ ΝΑΔΗ - Η ΒΙΒΛΙΟΔΕ
 ΣΙΑ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΗΛΙΑ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟ &
 Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΑ ΚΑΙΣΕ ΦΙΛΟΤΕ
 ΧΗΝΣΕ Ο ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ ἐξώφυλλο καὶ ὁ κολοφώνας ἀπὸ τὸ βιβλίο *Οἱ ἀγελάδες* τοῦ Ἐπαμεινώνδα Χ. Γονατᾶ (ἐκδόση τοῦ 1980, 19,4 cm × 11,1 cm).

Ὅμως ὁ Φίλιππος Βλάχος παρέμεινε πιστὸς στὴν στοιχειοθεσία μὲ τὸ χέρι καὶ στὴν μηχανικὴ στοιχειοθεσία σὲ λινотυπικὲς καὶ μονотυπικὲς μηχανές. Στὴν μονотυπία τῶν Ἀδελφῶν Παληβογιάννη, ὁ Βλάχος στοιχειοθέτησε μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ ὁμορφα βιβλία [4]. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίο *Οἱ ἀγελάδες* τοῦ Ἐ. Χ. Γονατᾶ (1980) καὶ τρία βιβλία τοῦ Ἡ. Χ. Παπαδημητρακόπουλου: *Ὀδοντόκρεμα μὲ χλωροφύλλη* (1984), *Θερμὰ θαλάσσια λουτρά* (1985) καὶ *Ὁ γενικὸς ἀρχειοθέτης* (1989). *Οἱ ἀγελάδες* (19,4 cm × 11,1 cm) κοσμοῦνται στὸ ἐξώφυλλο ἀπὸ μία ἐκπληκτικὴ χαλκογραφία ποὺ παριστάνει ἕναν γεωργὸ νὰ ὀργώνει τὸ χωράφι του μὲ ἓνα βόδι. Ὁ τίτλος ἔχει στοιχειοθετηθεῖ μὲ κεφαλαῖα «μεσαιωνικὰ» τῶν 24 στιγμῶν. Τὸ ὀπισθόφυλλο ἐπίσης κοσμεῖται μὲ τὸ κεφάλι μιᾶς ἀγελάδας καὶ κάτω δεξιὰ ἀναγράφεται ἡ τιμὴ πώλησης τοῦ βιβλίου, ποὺ ἦταν μόνο 150 δρχ. (ὁ Βλάχος ἐπιθυμοῦσε τὰ βιβλία του νὰ εἶναι προσιτὰ στὸ εὐρὺ κοινό). Ἐξίσου ἐντυπωσια-

Ὁ κόκκινος τράγος τοῦ Κώστα Παρορίτη, ἑνὸς ξεχασμένου ἀριστεροῦ συγγραφέα τοῦ Μεσοπολέμου ποὺ εἶχε περάσει στὴν ἀφάνεια μέχρι νὰ τὸν ξαναβρεῖ ὁ Φίλιππος Βλάχος (ἔκδοση τοῦ 1978, 22 cm × 14,5 cm).

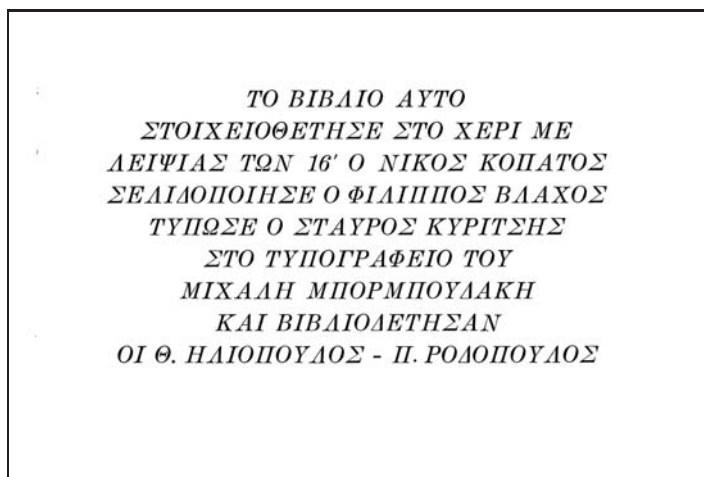
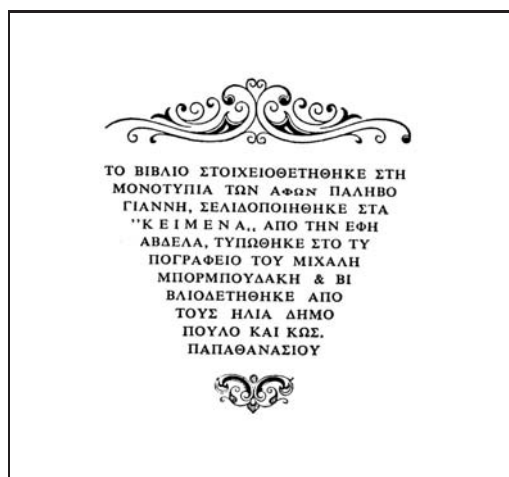
Τὸ βιὸ τῆς κυρᾶς Κερκύρας τοῦ Κωνσταντίνου Θεοτόκη, ἑνὸς μεγάλου κερκυραίου συγγραφέα τοῦ ὁποίου τὸ ἔργο ἔφερε ξανά στὸ φῶς ὁ Φίλιππος Βλάχος. Τὸ βιβλίο εἶναι στοιχειοθετημένο στὸ χέρι «μὲ ἀπλὰ τῶν 16'» ἀπὸ τὴν Γεωργία Παπαγεωργίου. Προσέξτε τοὺς τόνους στὶς λέξεις τοῦ τίτλου. Στὸ κάτω μέρος τοῦ ἐξώφυλλου (ἀλλὰ καὶ στὸν κολοφώνα) ἀναγράφεται ὅτι τὸ βιβλίο εἶναι «ἔγδοση (sic) τοῦ τυπογραφείου 'Κεῖμενα'» (1982, 21 cm × 15,3 cm).

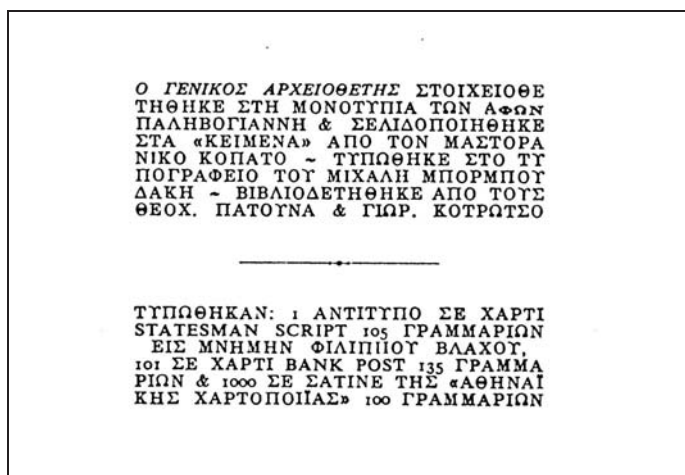
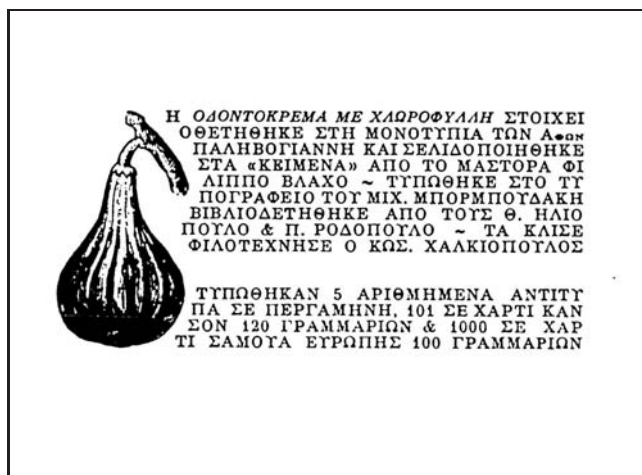
Τὸ τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης
τοῦ Δημήτρη Χατζῆ σὲ
ἀνατύπωση τοῦ 1987
(21,2 cm × 14,7 cm). Στὸ μέσο τοῦ
ἐξώφυλλου ἀναγράφονται ὅλοι οἱ
τίτλοι τῶν περιεχόμενων
διηγημάτων. Ὁ Φίλιππος Βλάχος
ἀφιέρωσε πολὺ χρόνον στὴν
ἐκδοση τῶν ἔργων τοῦ κορυφαίου
ἑλληνα πεζογράφου, ξεκινώντας
τὸ 1977 μὲ *Τὸ διπλὸ βιβλίο*. Μετὰ
τὸ κλείσιμο τῶν «Κειμένων», τὰ
βιβλία τοῦ Χατζῆ
ἐπανακυκλοφόρησαν — εὐτυχῶς
καὶ πάλι σὲ ἄριστη μονοτυπικὴ
στοιχειοθεσία — ἀπὸ τὶς
ἐκδόσεις «Τὸ Ροδακινό».

Λιτὸ ἐξώφυλλο γιὰ τὴν ποιητικὴ
συλλογὴ τῆς Κικῆς Δημοῦλα *Τὸ
τελευταῖο σῶμα μου* (1981,
20 cm × 13,1 cm). Ἡ σημερινὴ
ἀκαδημαϊκός, τῆς ὁποίας τὰ
Ποιήματα κυκλοφοροῦν ἀπὸ τὶς
ἐκδόσεις «Ἰκαρος», ἦταν καὶ αὕτῃ
πελάτισσα τοῦ Φίλιππου Βλάχου.

Οί κολοφῶνες ἀπὸ τὸ τελευταῖο σῶμα μου τῆς Κικῆς Δημουλᾶ (ἐπάνω, ἔκδοση 1981) καὶ ὁ Ἀκάθιστος δεῖπνος τοῦ Μιχάλη Γκανᾶ (κάτω, ἔκδοση 1985).

Οι κολοφῶνες ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ Ἡλία Χ. Παπαδημητρακόπουλου
 Ὁδοντόκρεμα μὲ χλωροφύλλη (ἐπάνω, ἔκδοση 1984) καὶ Ὁ γενικός
 ἀρχειοθέτης (κάτω, ἔκδοση 1989).

κός είναι και ο κολοφώνας του βιβλίου, ο οποίος είναι στοιχειοθετημένος σε άπλά κεφαλαία των 6 στιγμών με μία ύδρια για κόσμημα.

Τα «ποιητικά τετράδια» (24,6 cm × 17 cm) που κυκλοφόρησαν από τα «Κείμενα» διακρίνονται επίσης για την ύψηλή αισθητική τους. Στοιχειοθετημένα στο χέρι από τον Νίκο Κοπάτο με στοιχεία Λειψίας (πλάγια) των 16 στιγμών, αυτά τα βιβλία (*Ακάθιστος δέιπνος* του Μιχάλη Γκανᾶ, *In perpetuum* του Έκτορα Κακναβάτου, κ.ἄ.) είναι «άπολαυστικά σαν μαθητικά τετράδια, αλλά ταυτόχρονα αύστηρά» δίνοντας «την αίσθηση του άπιαστου και του ανέκφραστου» [4].

Ο Βλάχος εξέδωσε όλα του τα βιβλία στο πλήρες πολυτονικό (με την βαρεία), ακόμα και μετά την επίσημη κατάργηση των τόνων το 1982. Ο Βλάχος επίσης ανέγραφε σε όλα του τα βιβλία τους ανθρώπους που δούλεψαν για την έκδοσή τους. Ο Μιχάλης Μπορμπουδάκης [7] θυμάται ότι ο Βλάχος κάποτε του είπε: «Μαέστρο, πρέπει στον κολοφώνα να αναφέρουμε όλους τους συντελεστές για το συγκεκριμένο βιβλίο. Διαφορετικά πώς να μάς περιποιηθούν τα βιβλία;»

Ο Βλάχος ήταν μάστορας και γι' αυτό δεν ήταν θιασώτης της σύγχρονης τυπογραφικής τεχνολογίας. Λάτρευε την τυπωμένη όμορφη, το ίχνος που αφήνει στο χαρτί ή μήτρα που φτιάχτηκε στο χέρι ή μηχανικά στην μονοτυπία και στην λinoτυπία. Όμως ίσως σήμερα να είχε αναθεωρήσει τις απόψεις του. Το βιβλίο που κυκλοφόρησε το 2002 για τον Φίλιππο Βλάχο και τα «Κείμενα» στοιχειοποιήθηκε και σελιδοποιήθηκε σε σύγχρονους υπολογιστές, γιατί, όπως γράφει η Γεωργία Παπαγεωργίου, «ή καινούργια τεχνολογία μπορεί να φτιάξει επίσης σωστά και, ίσως, εξίσου ωραία βιβλία· χάνεται βέβαια ή σχέση χαρτιού-μελάνης που έδινε το επίπεδο πιεστήριο, γιατί τα μολυβένια στοιχεία πίεζαν το χαρτί και εισχωρούσαν μέσα του» [1].

Συνεργάτες και συνεχιστές

Σήμερα, η προσπάθεια του Βλάχου για την έκδοση βιβλίων ύψηλης αισθητικής συνεχίζεται από τις εκδόσεις «Άγρα», «Διαγώνιος» (στην Θεσσαλονίκη), «Διάττων», «Δόμος», «Ίδεόγραμμα», «Στιγμή», «Συνέχεια» και «Το Ροδακινό». Κάποιοι από αυτούς τους εκδοτικούς οίκους εξακολουθούν να βγάζουν τα βιβλία τους στην μονοτυπία και σε επίπεδο πιεστήριο (οι εκδόσεις «Ίδεόγραμμα» του Χρήστου Δάρρα διαθέτουν και τον κατάλληλο εξοπλισμό). Κάποιοι άλλοι έχουν περάσει στην ηλεκτρονική στοιχειοθεσία και στην εκτύπωση offset.

Όρισμένοι από αυτούς τους εκδοτικούς οίκους ξεπήδησαν κυριολεκτικά μέσα από τις εκδόσεις «Κείμενα». Για παράδειγμα, ο Σταύρος Πετσόπουλος μαθητεύσε κοντά στον Βλάχο και το 1979 ξεκίνησε τις εκδόσεις «Άγρα» με την κυκλοφορία μίας ποιητικής συλλογής του Διονύση Καψάλη [9], στην τυπογραφική έτοιμασία της οποίας συνέβαλε ο Φίλιππος Βλάχος. Ο Νίκος Βοζίκης, που ίδρυσε

τις εκδόσεις «Διάττων», και ο Αιμίλιος Καλιακάτσος, που διευθύνει τις εκδόσεις «Στιγμή», ήταν φίλοι και συνεργάτες του Φίλιππου Βλάχου.

Κατά τα φαινόμενα, ο μάστορας τυπογράφος Νίκος Κοπάτος εξακολουθεί να ασχολείται με την τυπογραφία (επιμελήθηκε και την έκθεση για τα «Κείμενα») και η συντρόφισσα του Φίλιππου Βλάχου, η Γεωργία Παπαγεωργίου εξακολουθεί να ασχολείται με την επιμέλεια νέων εκδόσεων (το όνομά της αναγράφεται στην συγκεντρωτική έκδοση των *Ποιημάτων* της Κικής Δημουλά από τις εκδόσεις «Ίκαρος»).

Με πρωτοβουλία ενός άλλου έραστή του ωραίου και του βιβλίου, του Νίκου Γιανναδάκη, που κι αυτός δεν ζει πιά, το τυπογραφικό υλικό των «Κειμένων» συγκεντρώθηκε και φυλάγεται ως μουσειακό είδος στην Βικελαία Βιβλιοθήκη του Ήρακλείου Κρήτης.

Μερικά βιβλία των «Κειμένων» εξακολουθούν να κυκλοφορούν στο εμπόριο. Ο συγγραφέας αυτού του άρθρου βρήκε βιβλία από τις εκδόσεις «Κείμενα» σε γνωστό βιβλιοπωλείο της Αθήνας, που δέχεται και παραγγελίες on-line. Άλλα πάλι βιβλία των «Κειμένων» κυκλοφορούν σε φωτοτυπικές ανατυπώσεις από τρίτους εκδότες. Τα βιβλία του Η. Χ. Παπαδημητράκου που βγήκαν από τα «Κείμενα» κυκλοφορούν σε φωτοτυπική ανατύπωση από τις εκδόσεις «Νεφέλη». Τα *Γαμοτράγουδα* και τα *Χωριάτικα βρωμόλογα*, που είχε συλλέξει ο ίδιος ο Φίλιππος Βλάχος, κυκλοφορούν σε φωτοτυπική ανατύπωση από τις εκδόσεις «Γαβριηλίδης».

Όσοι νέοι είστε επίδοξοι τυπογράφοι — έστω και έρασιτέχνες — αναζητήστε τα βιβλία που βγήκαν από τα «Κείμενα». Αναζητήστε και τα βιβλία που βγάζουν οι επίγονοι των «Κειμένων». Έτσι για να δείτε τί σημαίνει *Τυπογραφία*!

Σημείωση: Ο χαρακτηρισμός «αναγεννησιακός» για τον Φίλιππο Βλάχο οφείλεται στον ποιητή Τίτο Πατρίκιο [10].

Βιβλιογραφία

- [1] Κ. Μισσοτάκη, Γ. Παπαγεωργίου, *Κείμενα 1969–1989: Μια στιγμή στην τυπογραφία*, Έκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, 161 σελ.
- [2] Π. Μάρκαρης, «Η σεμνότητα και η άρνηση», έκπομπη *Το τρίτο βήμα*, ΕΡΤ, Γ' Πρόγραμμα, 15 Απριλίου 1989. (Και στο περιοδικό *Exit*, Κέρκυρα, Μάρτιος 1999: <http://oasis.fortunecity.com/bondi/216/afieromata/vlahos/vlframe.html>.)
- [3] Μ. Παπαγιαννίδου, «Ο Μπέρτολτ Μπρέχτ στην Ελλάδα», έφ. *Το Βήμα*, Αθήνα, 18 Οκτωβρίου 1998.

- [4] Ν. Ι. Χουρδάκης, «Περὶ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Τυπογραφείου ‘Κείμενα’», *Νέο Επίπεδο*, Νο. 20-21, σελ. 22–23 (1995).
- [5] Π. Μανταῖος, «Τὰ Κείμενα (ποὺ) μένουν...», ἐφ. *Ἐλευθεροτυπία*, Ἀθήνα, 16 Ὀκτωβρίου 2002.
- [6] Σ. Πετσόπουλος, «Στὸ πατάρι τῆς ὁδοῦ Μαυρομιχάλη», ἐφ. *Πρώτη*, Ἀθήνα, 17 Μαρτίου 1989. (Καὶ στὸ περιοδικὸ *Exit*, Κέρκυρα, Μάρτιος 1999: <http://oasis.fortunecity.com/bondi/216/afieromata/vlahos/vlframe.html>.)
- [7] Μ. Μπορμπουδάκης, Μία συνέντευξη στὸν Νίκο Χουρδάκη, *Νέο Επίπεδο*, Νο. 20-21, σελ. 18–20 (1995).
- [8] Αἰμ. Καλιακάτσος, «Σχέδιο διάρρηξης», *Exit*, Κέρκυρα, Μάρτιος 1999: <http://oasis.fortunecity.com/bondi/216/afieromata/vlahos/vlframe.html>.
- [9] Δ. Καψάλης, *Μὲ μιὰ τρελὴ σοδειά*, Ἄγρα, Ἀθήνα 1979.
- [10] Τ. Πατρίκιος, «Ένας αναγεννησιακὸς ἄνθρωπος», ἐκπομπὴ *Τὸ τρίτο βῆμα*, ΕΡΤ, Γ' Πρόγραμμα, 15 Ἀπριλίου 1989. (Καὶ στὸ περιοδικὸ *Exit*, Κέρκυρα, Μάρτιος 1999: <http://oasis.fortunecity.com/bondi/216/afieromata/vlahos/vlframe.html>.)

